



Ege Coğrafya Dergisi, 15 (2006), 51-59, İzmir
Aegean Geographical Journal, 15 (2006), 51-59, Izmir—TURKEY

COĞRAFYA, KÜLTÜR VE TURİZM: KÜLTÜREL TURİZM

Geography, Culture and Tourism: Cultural Tourism

Gözde EMEKLİ

*Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, 35100 Bornova, İzmir
<gozde.emekli@ege.edu.tr>*

*(Teslim: 30 Haziran 2007; Düzeltme: 30 Ekim 2007; Kabul: 30 Kasım 2007
(Received: Jun 30, 2007; Revised: October 30, 2007; Accepted: November 30, 2007)*

Abstract

Geography explores human-nature relations from different perspectives and it is closely related to tourism and culture. Culture reflects differences in natural environment, it influences and is influenced by natural environment. As a result of occurrence of different cultures in different natural environments, people demand to experience in different cultural environments and this leads tourism development of recreational demand.

Visualization possibilities of geographical data which is collected via observations, interview and questionnaires as maps, images, figures and graphics make geographical studies more attractive. In other words, it is one of the most important advantages of geography that touristic or cultural regions and values or touristic attractions can be shown by some maps and figures instead of long texts.

To attract notice to the relation of *geography*, *tourism* and *culture* in tourism geography studies and to the role of geographers in tourism studies in general is main purpose of this study. Especially, the contributions of geographers in tourism geography and cultural tourism literature played an important role in shaping this study.

Key words: *Geography, culture, tourism, tourism geography, cultural tourism.*

Öz

İnsan ve mekân ilişkilerini çeşitli boyutlarda ele alan, sentez yapan, ilişkiler kuran coğrafya, kültür ve turizm ile yakından ilişkilidir. Doğal çevrenin farklılığı kültüre yansımakta, kültür hem doğal çevreyi hem de toplumu etkilemekte ve etkilenmektedir. Farklı çevrelerde farklı kültürlerin ortaya çıkması, kültürleri tanıma isteğini gündeme getirmiş, bu durum eğlenme-dinlenme talebi ile birlikte turizmin gelişmesine, coğrafya-kültür ve turizm arasındaki ilişkinin güçlenmesine neden olmuştur.

Alan araştırmaları, gözlem, görüşme, anket uygulamaları sonucunda elde edilen verilerin harita, resim, diyagram ve grafiklerle neden-sonuç ilişkisi içinde çok boyutlu olarak sunulması coğrafyaya olan ilgiyi artırmaktadır. Başka bir anlatımla; turizmin ya da kültür bölgelerinin ve varlıklarının herhangi bir yerdeki dağılışını ya da yörenin turistik çekiciliklerini sayfalarca anlatmak yerine birkaç harita ve grafik ile göstermek coğrafyanın önemli avantajlarından biridir.

Turizm coğrafyası araştırmalarında kültürel turizme ve coğrafya-kültür-turizm arasındaki ilişkiye dikkat çekmek, coğrafyanın ya da coğrafyacının turizm coğrafyası ve kültürel turizm araştırmalarındaki rolünü belirlemek çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Özellikle dünyada kültürel turizme ilişkin çalışmalar izlenirken coğrafya-kültür-turizm arasındaki ilişkinin yoğunluğu ve konuyla ilgilenen coğrafyacıların varlığu araştırmanın ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Anahtar kelimeler: Coğrafya, kültür, turizm, turizm coğrafyası, kültürel turizm.

Kavram Olarak Coğrafya, Kültür, Turizm ve Turizm Coğrafyası

Bilimin ortak özelliğu farklı bakış açıları ve amaçlar doğrultusunda değişik araştırma yöntemlerini kullanarak elde ettikleri verileri kendi bilimsel disiplinleri içinde değerlendirmeleri ve sunmalarındır. İnsan ve mekân ilişkilerini çeşitli boyutlarda ele alan, sentez yapan, ilişkiler kuran coğrafya, birçok bilim dalına göre avantajlı bir konuma sahiptir (Özçağlar, 2003). Bilimsel kimliğine 19. yüzyılda kavuşan coğrafya, bilgi bütünlüğu sağlaması nedeniyle öteden beri dikkat çekmekte, hatta coğrafyanın araştırma konuları başlı başına bilim dalı olarak önem kazanmaktadır. Yöntem olarak diğer bilim dallarından farklılıklar gösteren, alan araştırmaları, gözlem, görüşme, anket uygulamaları sonucunda elde edilen verilerin harita, resim, diyagram ve grafiklerle neden-sonuç ilişkisi içinde çok boyutlu olarak sunabilen coğrafyaya ilgi giderek artırmaktadır. Bununla birlikte olaylara farklı ve çok boyutlu bakabilen coğrafyacılar zaman zaman araştırma konularının seçiminde ve konunun sınırlarını çizmekte bir takım zorluklarla karşılaşmaktadırlar (Tunçel, 2001,s: 88). Sözelimi, nüfus coğrafyası, ekonomi-sosyoloji-demografi ile turizm coğrafyası, ekonomi-sosyoloji-işletme ile kültürel coğrafya da yine sosyoloji-antropoloji ile çakışmaktadır.

Bu araştırma; turizm çalışmalarında coğrafyanın diğer bilim dalları kadar etkili olduğunu anlatmak, coğrafyacıların araştırmalarını toplumla ve diğer bilim dallarıyla paylaşmak, coğrafyanın gücünü yapılan projelerle göstermek amacıyla planlanmıştır. Özellikle, dünyada kültürel turizme

ilişkin çalışmalar takip edilirken coğrafya-kültür-turizm arasındaki ilişkinin yoğunluğu, konuyla ilgili literatür zenginliğu ve coğrafyacıların varlığu araştırmanın ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Coğrafi ve kültürel farklılıklar öteden beri insanların dikkatini çekmekte turizmi gündeme getirmektedir. Turizm mekanı ve kültürü etkilemekte aynı zamanda kültürden ve mekandan etkilenecek tüm dünyaya yayılan bir hareket olarak önem kazanmaktadır. Son yıllarda fiziki ve beşeri coğrafyayı; turizmin çeşitli yönleriyle (turizm-çevre-kültür ve dağılış ilişkileri) birleştiren turizm coğrafyası beşeri coğrafya içinde kendine önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Ülkemizde coğrafyacıların turizm ile ilgilenmeleri oldukça yenidir. Turizm coğrafyası ile ilgili yayınlar, araştırmalar, tezler son yirmi yılda artmaya başlamıştır.

Coğrafya, en basit tanımıyla insan ve mekân ilişkilerini inceleyen bir bilim dalıdır. Diğer bir ifadeyle coğrafya yeryüzünü insanın yaşam alanı olarak araştırmaktadır.. Aynı şekilde “coğrafya birbirinden farklı doğal beşeri, ekonomik, tarihi ve sosyal ortam ve olgulardan kaynaklanan karmaşık sorunları, kendi ilke ve yöntemlerine uygun olarak araştırıp, özellikle insan ve onun yaşama alanı olan doğal ortamı esas alarak çözümler sunmaya çalışır” (Elibüyük,1997,110).

Doğanın yarattığu ancak insan tarafından özellikle son iki yüzyıldır hızla değiştirilen dünya üzerinde coğrafi çalışmalar yoğunlaşmaktadır (Tümertekin, Özgüç,1997). Yaşanılan mekânın fiziksel özelliklerini fiziki coğrafya, insanın mekânda oluşturduğu faaliyetleri, şekilleri ise beşeri

coğrafya incelemektedir. İnsan ile çevrenin karşılıklı olarak birbirini ne şekilde etkilediği coğrafyanın ve coğrafyacının temel çıkış noktasıdır (Erinç, 1973). İnsanın mekânı kullanma ve düzenlemesinde ekonomik, toplumsal ve siyasal faaliyetlerin etkili olduğu bu nedenle beşeri coğrafyanın oldukça dinamik ve güncel bir çalışma konusu olduğu bilinmektedir. Önceki yüzyıllarda yerbilimi (fiziki coğrafya) ile gelişen coğrafya günümüzde kültür-çevre ya da insan-çevre konuları ile dikkat çekmektedir (Doğanay, 1993).

İnsanın yaşam alanı olarak seçtiği yerlerin farklılığı yaşama biçimine, kültürüne doğrudan yansımaktadır. Kültür insanın doğa karşısında doğayla birlikte yaşamını sürdürebilmesi için ürettiği her şeydir (Güvenç,1994, 48). Kültür bir toplumun ya da toplumların birikimli uygarlığı olup, coğrafyadan etkilenmekte ve onu etkilemektedir. Daha açık bir anlatımla; insanın yaşamını devam ettirdiği herhangi bir doğal çevrede inşaa ettiği binanın yapı malzemesinden, geçim şekline ve giyim tarzına kadar pek çok unsur coğrafyadan etkilenmektedir. Doğal çevrenin farklılığı kültüre yansımakta, kültür hem doğal çevreyi hem de toplumu etkilemektedir. Kültür bir çeşit çevreye uyumdur. Kültür bir halkın yalnızca hayat tarzları mozaığı değil aynı zamanda hâkim değer ve inançlarını da kapsayan bir kavramdır.

Kültür ile coğrafyayı birleştiren kültürel coğrafya, kültür grupları ve toplumun mekânsal işleyişi bakımından ortaya çıkan mekânsal çeşitlilikleri coğrafi bir yaklaşımla ortaya koymaktadır. Dil, din, ekonomi, yönetim ve diğer kültürel olguların bir yerden diğerine değişme ya da aynı kalma yollarının tasvir ve analizi kültürel coğrafyanın inceleme konusudur (Arı, 2005, 320).

Farklı mekânlarda farklı kültürlerin ortaya çıkması kültür ile coğrafyayı buluşturan ve turizmi geliştiren noktaların başında gelmektedir. Geleneksel mimari, dinsel motifler, yerleşme, arazi kullanımı, kılık kıyafet tarzı, el sanatları, yemekler, müzik, güzel sanatlarla ilgili eserler hem kültürel coğrafi görünümün bir parçası hem de coğrafya-kültür ve turizmin odak noktasıdır.

Farklı çevrelerden farklı kültürlerin doğması bu kültürleri tanıma ve dinlenme-eğlenme isteği

turizmi doğurmuştur. Gezmek, görmek, dinlenmek, değişik kültürleri ve mekânları tanımak için yapılan seyahat ve konaklamalar turizmin en temel tanımıdır. Doğal çevre özelliklerine dayalı doğal çekicilikler, insan faaliyetlerine dayalı kültürel çekicilikler, sanatsal olarak yaratılan özel tür çekicilikler olarak bir sınıflandırma yapan Inskeep, (1991,77) coğrafyanın önemine dikkat çekmektedir (Özgüç, 1998,173). Turizmi ‘tarihle coğrafyanın bulunduğu yer’ olarak tanımlayan N. Johnson (1996) kitle turizminde bu kaynakların pazarlandığını belirtmektedir (Özgüç, 1998,18). Turizm faaliyetine katılan insan tüm yaşamını doğal çevrede sürdürmekte ve çeşitli kültürel ihtiyaçlarını geçici bir süre için farklı coğrafi bölgelerden karşılayabilmektedir.

Turizmin kaynağını oluşturan doğal varlıkların yanı sıra geçmişten günümüze kadar toplumların meydana getirdiği çeşitli uygarlık ve sanat harikalarının yeryüzünde oluşumunu ve dağılımını sağlayan etkenler turizm, coğrafya ve kültürü birleştirmektedir. Bu nedenle coğrafya-kültür ve turizm ilişkisi oldukça eskiye dayanmaktadır.

Turizmde çekicilik çok önemli bir faktördür ve coğrafi bilgilere büyük bir bağlılık gösterir (Gunn,1988,107). Çekicilik kaynaklarına bağlı olarak çok çeşitli turizm türleri ve turistik etkinlikler ortaya çıkmaktadır. Kıyı-deniz turizmi, kırsal turizm, yayla turizmi, ekoturizm, kültürel turizm, inanç turizmi, kış turizmi, doğa yürüyüşleri, bisiklet turları, yamaç paraşütü, atlı doğa yürüyüşleri gibi çoğaltabileceğimiz turizm ile ilgili pek çok kavram isimlerinden de anlaşılacağı gibi coğrafyadan esinlenmekte, hatta turistik çekiciliklere uygun turizm türlerinin geliştirilmesi coğrafyanın gücünü kanıtlamaktadır. Örneğin güneş-kum-deniz kullanılan en önemli coğrafi çekiciliktir, bunun yanında ilginç yaşam örnekleri, farklı kültürler, değişik tatlar, yemekler, kıyafetler turistik imaj ya da marka yaratmada son yıllarda daha çok kullanılmaya başlamıştır (Yılmaz Y, ve Çizel, B, 2000, 457).

Kültür ve turizm; coğrafyanın tanımındaki gibi mekânsal farklılıkların yarattığı bir olgudur. Turizmin bir yerleşmeyi nasıl etkileyip değişime uğrattığı, bu değişim sırasında yerleşmede nasıl toplumsal-ekonomik-mekânsal etkiler

yaratabileceği, turizmin mevsimlik özelliğinin nüfusa nasıl yansıdığı, ulaşım ile ilişkisi turizm ve coğrafyayı birleştirmekte ve turizm coğrafyasının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Beşeri coğrafyanın alt inceleme dallarından olan turizm coğrafyası; insan topluluklarının içinde yaşadığı, doğa ile birlikte oluşturdukları doğal ve kültürel varlıkları turizme yönelik incelemekte, insanlığın ortak mirası olan doğal ve kültürel çevre değerlerinin turizm amaçlı kullanılması, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında etkin görevler üstlenmektedir. Başka bir anlatımla turizm coğrafyası insanların gittikleri turistik yerlerin coğrafi konumu, yüzey şekilleri, iklimi, bitki örtüsü, termal kaynakları, tarihi ve kültürel varlıkları ile ilgilenmektedir.

Günümüzde insanları bulunduğu yerden geçici bir süre için başka yere seyahat etmeye yönelten etkenlerin başında coğrafi farklılıklar bulunmaktadır. Yaşanılan yerde ihtiyaç duyulan gezip görme dinlenme-eğlenme kendini yenileme gibi ihtiyaçların turizm ile karşılanması coğrafi bölgelerin sahip olduğu turistik çekiciliklere göre çeşitlenmektedir.

Tüm dünyada kıyı turizmi egemenliğini korusa da son yıllarda farklı ve yeni arayışlar gündeme gelmektedir. Turizme kaynak oluşturan doğal ve kültürel varlıkların yeryüzünde değişik çevre, yöre, bölge ve ülkelerde var oluşu coğrafya, kültür ve turizmi bir araya getirmekte, yeni turizm türlerinin gündeme gelmesinde coğrafyanın önemini artırmaktadır. Turizm için özellik arz eden ülkelerin konumu, doğal ve kültürel varlıkların çevre, yöre, bölge ve ülkelere göre dağılımı, ulusal ve uluslararası turizm hareketlerinin niceliksel ve niteliksel olarak gösterdiği farklılıklar turizm coğrafyasının araştırma konuları arasındadır. Öte yandan coğrafyanın dışında turizm ile ilgilenen araştırmacılar da coğrafyanın önemini vurgulamak için Turizm Bakanlığı'na bağlı Coğrafi Keşifler Dairesi kurulmasını ve Coğrafi Keşifler Yüksekokulunun açılmasını önermiştir (Eser, 2000, 428). Araştırmacı, böylelikle tüm bölgelerin turizm coğrafyası kapsamında envanter hazırlanması ve bu envanterin her yıl güncelleştirilerek doğa yürüyüşü, kampçılık, bisiklet ve atla gezinti, motokros, jeep safari, dağcılık, mağaracılık, avcılık gibi turistik aktivite

güzergâhlarının belirlenmesinin kolaylaşacağını ileri sürmüştür (Eser, 2000,428).

Coğrafya, araştırma yöntemleri itibariyle turizm ve kültür ile ilgilenen diğer bilim dallarından farklılık göstermekte, turizm bilimine yöntem olarak da katkıda bulunmaktadır. Alan araştırmaları, gözlem ve görüşme, anket uygulamaları sonucunda elde edilen verilerin; harita, resim, diyagram, grafiklerle neden-sonuç ilişkisi içinde çok boyutlu sunulması coğrafyanın en önemli avantajlarını oluşturmaktadır. Kültür ve turizm ile ilgilenen bilim dallarının coğrafyadan yararlanmalarının en önemli nedenini bu görsel coğrafi malzeme zenginliği oluşturmaktadır. Sözelimi turizmin herhangi bir yerdeki dağılımını ya da yörenin turistik çekiciliklerini, turistik güzergahlarını sayfalarca anlatmak yerine birkaç harita ile göstermek coğrafya ve coğrafyacılar adına önemli bir ayrıcalıktır.

Kültür ve turizmden kültürel turizme

Kültür ve turizm arasındaki ilişki; kültürün turizme yol açması ve turistlerin gittikleri gezdikleri yerlerin kültürüne etkileri olmak üzere iki şekilde orta çıkmaktadır (Usta 2001, 87). Günümüzde iletişim-ulaşım araçlarındaki gelişmeler ve küreselleşme insanların değişik kültürleri görme, öğrenme, tanıma merakını körüklemiş bu arzu kültürel turizmi doğurmuştur (Nuryanti,1996, 255). Kültürel turizm festival, folklor, tiyatro, sergi gibi sanat etkinliklerine katılmak, geçmiş ve yaşayan uygarlıklar ile kültürel değerleri tanımak, tarihi yerleri ve toplumun yaşam tarzlarını görmek amacıyla yapılan gezidir (Aydın, 1990, 27). Günümüzde insanlar eski medeniyetlerin ya da kültürlerin izlerini görmenin yanı sıra kendi kültürleri dışındaki yerel kültürlere de ilgi duymaya başlamışlardır. Doğa koşullarına bağlı kalmadan turizmi tüm yıla yaymak, turizme bir dinamizm kazandırmak, ülke kültürünü yerli ve yabancılara tanıtmak, korumak, geçmişe ve geleceğe sahip çıkmak için kültürel turizmin geliştirilmesi önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Dünyadaki turizm anlayışı değişmeye başlamış, doğa ile bütünleşme, geçmiş kültürün izlerini yerinde görme, kültürel temaslar, yaşam tarzı,

inanç sistemleri, el sanatları alış-veriş ortamları, eğlence biçimleri ilgi çeker olmuştur. Anonimleşen, her yerde olabilen standart kimliksiz ürünler ve yerlere ilgi azalmakta, itici bulunmaktadır. Kültür; doğru olsun ya da olmasın, *kalite* ve *seçkinlikle* ilişkilendirilirken, turizm; *ticaret* ve *kitlesellikle* ilişkilendirilmektedir. Burada kültürel turizmin işbirliğine dayanacağı, ne kültür ne de turizm olmadan var olamayacağı unutulmamalıdır (Garrod, 2001, 1050).

Turizm araştırmalarında ve yayınlarında kültürel turizm bir turizm türü olarak adlandırılmakta, tarihsel-kültürel yerleri gezme olarak tanımlanmakta ve bu turizme konu olan yer adları sıralanarak araştırmalar tamamlanmaktadır. Herhangi bir yerdeki kültürel turizmi anlatan çalışmalar az olduğu gibi metotları arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Oysa tüm dünyada ve ülkemizde kıyı turizmi ve buna ilişkin çalışmalar oldukça fazladır. Kültürel turizmin gelişimi geçmişe dayanmakla birlikte; gelişimi ve bununla ilgili çalışmalar oldukça yenidir. Kültürel turizme yeterince ilgi gösterilmemesindeki en önemli nedenlerden biri kültür kavramının tam anlaşılabilmesi, ziyaretlerin müze ve ören yerleri ile sınırlı tutulması, gününbirlik olmasıdır. Diğer bir ifadeyle ülkemizde kültürel çekicilikler tur yaratan çekiciliklerin ötesine geçememektedir. Konaklama yaratmayan, destekleyici turistik çekicilik ve ürünlerle birleştirilemeyen, müze ve ören yeri ziyaretleri ile sınırlanan, yerlerde hem halkın hem de araştırmacıların ilgisi turizme çekilememektedir. Bir günde ne kadar yerli yabancı ziyaretleri olmakta, kültürel turizm müze ve ören yerleri ziyaretleri ile mi sınırlı kalmakta? Yerel kültür ürünleri ne kadar kullanılmakta? Kültürel turizm kapsamında yerel yönetimlerin ya da özel girişimcilerin katkıları ve yatırımların boyutu gibi soruları yanıtlamak kolay değildir. Bu nedenle kültürel turizme konu olan yerlerde gelişmenin boyutunu belirlemek son derece güçleşmektedir. Kültürel turizm özel bir ilgi sonucunda gündeme gelmekte, diğer turizm türlerine göre daha yavaş gelişmekte ve buna ilişkin çalışmalar da sınırlı kalmaktadır. Bu kapsamda kültür ve kültürel turizmin temel özelliklerini sıralamak, konunun anlaşılmasını yardımcı olacaktır (Richards, 1996):

- Her ülkenin kültürel değerleri kendine özgüdür, avantaj ve dezavantaj gibi değerlendirme imkânı vermez.
- Ülkelerin ortak miraslarını öğrenmede toplumlara fırsat sağlar.
- Maddi-manevi kültürel değerler turizm yoluyla maddi değer kazanır.
- Kültürel turizmin kendisi bir propaganda ve reklâm aracıdır.
- Kültürel turizmin mevsimlik olma özelliği yoktur. Turizmin zamana-mekana yayılmasında etkili bir araçtır.
- Kültürel turizm iyi bir planlama, tanıtım ve organizasyonu gerektirir.
- Turistik ürün çeşitlendirilmesinde dünya markası yaratmada en etkili rolü kültürel kaynaklar oynar. Diğer bir ifadeyle, talep yaratma, talep çeşitlendirme, turistik ürün yaratma, ürün çeşitlendirmede kültürel turizm ayrıcalıklı bir yere sahiptir.
- Kültürel turizm, turizmde arz-talep dengesinin sağlanmasında etkin bir güce sahiptir.
- Kültürel turizm temel olarak korumaya olanak sağlar ancak iyi yönetilemediği takdirde kültür varlıklarının yıpranmasına, bozulmasına, değer kaybetmesine de yol açabilmektedir. Başka bir anlatımla, kültürel turizmde önemli olan bir diğer nokta da diğer turizm türlerinde olduğu gibi arz-talep arasındaki dengenin sağlanmasıdır. Sözelimi, kıyı turizmde kalabalıktan sıkılan, verilen hizmeti beğenmeyen turistlerin bir başka sahil beldesinden memnun kalması mümkündür. Fakat kültürel turizmde böyle bir seçenek yoktur, ziyaret edilen eserlerin çoğu dünyada tek ya da eşine az rastlanır özelliktedir.

Son yıllardaki sosyal değişimler, kültürel turizmin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Modern yaşamın insanın sadece günlük gereksinimlerini karşıladığı ve geçmişle ilgili deneyimler kazandıramadığı ileri sürülmektedir. Bu nedenle insanlar kendi geçmişleri kadar diğer ülkelerin geçmişlerine de ilgi duymaya başlamışlardır. Bu kültürel turizmin talep yönüyle ilgili bir gelişmedir. Ulaşım ve iletişimin gelişmesiyle küçülen dünyada yeni yerleri tanıma, eski ve farklı

kültürleri yeniden keşfetmek ve turistlerin hizmetine sunmak için çalışmalar ise arz olanaklarını genişletmektedir. Özellikle gelişmiş ülkeler 1980'lerden sonra kültürel turizm ile ilgili politikalar üretmeye başlamışlardır. Çünkü her yerin kendine özgü bir kültürel kimliği ve geçmişi vardır. Hiçbir yerin veya ülkeninki bir diğeriyle karşılaştırılmaz. Bu avantajdan yola çıkıldığında en önemli turizm türünün ya da turistik ürün bileşeninin kültürel turizm olacağına inanılmaktadırlar.

Kültürel turizm ile ilgili çalışmalarda, kültür turizmi, kültürel turizm, tarihi turizm, miras turizmi şeklinde çeşitli kavramların kullanıldığı bilinmektedir (Doğaner, 2003,3). Hepsini birbirinin içinde olan bu kavramlar arasında sınır çizmek güçtür. Doğal ve kültürel miras, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yerüstü, yeraltı veya su altındaki tüm taşınır taşınmaz varlıklar olarak tanımlanmaktadır. Miras ve tarihsel kaynaklar kültürel turizmi doğurur, geliştirir. Coğrafya, doğal ve kültürel mirası kucaklayan bir kavramdır. Sözelimi ülkemizde delta ve traverten alanlarında antik kent kalıntıları gibi doğal ve kültürel mirasın iç içe olduğu alanlar bulunmaktadır. Pamukkale travertenlerindeki Hierapolis kenti, Büyük Menderes deltasındaki Milet ve Priene kentleri, Küçük Menderes deltasındaki Efes kenti doğal ve kültürel kaynakların sentezini gerçekleştiren örneklerdir (Doğaner, 2001, 135).

Günümüzde maddi ve manevi değerlerden oluşan kültür mirası üzerindeki çalışmalar ve koruma yönündeki antlaşmalar-sözleşmeler giderek önem kazanmaktadır. Kültür ve tabiat varlıklarından, tarihi, arkeolojik, kentsel ve doğal sitler, anıt, ören yeri, höyük, tümülüs, külliye, cami, kilise gibi maddesel kültür kalıntıları kültürel mirası oluşturan unsurlardır ve bu unsurlar yasalarda korunması gereken yerler olarak belirtilmektedir (Doğaner, 2003, 2). Ayrıca, soyut yada manevi kültür değerleri olarak ele alınan gelenek, görenekler, folklorik değerler, dini inanış ve ibadetler, müzik, dans, yeme-içme alışkanlıkları da kültürü oluşturan diğer öğeler arasında bulunmakta ve kültürel turizmi tamamlayan unsurlar olarak ilgi çekmektedir.

Turistlerin kültürel mirasa ilgileri sonucu gelişen kültürel turizm tarihsel yerlerin, müzelerin, kalıntıların, fuar ve festivallerin ziyaret edilmesi ile gelişmeye başlamıştır. Kültürel turizmin ürünleri geçmişe ve günümüze ilişkin olarak farklılaşmaktadır. Geçmiş medeniyetlere ilişkin kalıntılarla birlikte, yaşam biçimleri, gelenek, görenekler, festivaller, müzik ve eğlence türleri, el sanatları, yemek türleri ve alışkanlıkları kültürel turizmin en önemli ürünleri arasında küreselleşen dünyada giderek önem kazanmaktadır. Ancak her kültürel ürün, müze ya da tarihi bir alan belirgin bir turizm çekiciliği yaratmayabilir. Kültürel çekiciliği turistik ürün haline getirmek, imaj ve marka yaratmak planlama ve tanıtım çalışmalarını gerektirmektedir.

Kültürel turizm günümüzde küreselleşme ile birlikte yeniden önem ve değer kazanmıştır. Kültürel turizmdeki ürünlerin temelini kültürel çekicilikler oluşturmaktadır. Kültürel çekicilikler bölgeden bölgeye farklılıklar gösterir. Bu gerçekten yola çıkıldığında kültürel turizmin işlevi; estetik ve sanatsal özellikler (**estetik temsil**) tarih ve kültürel miras (**sembolik alan**), bir yerin özel karakteri (**deneyim**) olmak üzere üç başlıkta ele alınır (Schweitzer, 1999, 1-2). Schweitzer, bu işlevlerin önemini üç yönden irdelemektedir (Schweitzer, 1999, 3-4).

- **Değer artırıcı yön:** Kültürel turizm toplumdaki farklı kültürel yapı özelliklerini genel kültürel yapı özelliklerine ekleyerek onun değerini artırır.
- **Farklılık oluşturuvcu yön:** Kültürel turizmin uygulandığı alanlar benzerlerinden farklıdır, özel karakter taşır.
- **Rekabeti yok edici yön:** Kültürel yapıların farklılığı değişik turizm alanlarının oluşmasını sağlar. Bu farklılıklar kültürel turizmin uygulandığı alanlar arasında rekabeti önler. Diğer bir ifadeyle kültürel unsurların kıyaslaması yapılamaz. Avrupa Birliği oluşturulması sürecinde de bu işlevlerden yararlanılmış, her bölgenin kültürünün korunması gerektiği ileri sürülmüştür.

Avrupa Turizm Enstitüsü (ETI), kültürel turizmin bölge için sağladığı ekonomik, toplumsal, kültürel yararları ve ortaya çıkabilecek olumsuzlukları şöyle sıralamaktadır (Fuchs, Gasser, ve Weiermair, 1998, 26):

- Bölgeye özgü doğal ve kültürel mirasın, geleneklerin kültürel turizm kaynağı olarak kullanılmasını sağlar.
- Kültürel turizme katılanlar yüksek satın alma gücü nedeniyle bölge için yüksek katma değer sağlar.
- Talep çeşitliliği yaratarak turizm kaynaklarının aşırı kullanımı önler
- Yeni iş olanakları yaratır.
- Var olan talepleri geliştirerek geleneksel turizm faaliyetlerine ek katkılar sağlar.
- Kültürel turizmin bölge açısından ortaya çıkarabileceği olumsuzlukları da göz ardı etmemek kültürel kaynak yönetimine özen göstermeyi gerektirmektedir.
- Kitle talepleri bölgede aşırı kalabalık oluşturabilir.
- Turist taleplerine yönelerek, bölgenin otantik özellikleri kaybolabilir.
- Bölgenin tarihsel süreç içindeki bazı dönemleri taleplere uygun olarak yeniden gerçeğe uygun olmayan şekilde düzenlenebilir.

Söz konusu olasılıklar dikkate alındığında kültür mirasının turistik kullanımında koruma-kullanma arasındaki dengeyi oluşturmanın oldukça önemli olduğu görülmektedir. Bu nedenle Kültür varlıklarını ya da kültür mirasını ortak ilkeler doğrultusunda evrensel boyutta korumak amacıyla oluşturulan önemli uluslararası kuruluşlar ve sözleşmeler vardır. UNESCO kültürel mirasın korunması amacıyla çalışan kuruluşların başında yer almaktadır. 1975 yılında yürürlüğe giren Dünya Kültür ve Doğal Mirasını Koruma Sözleşmesi halen yürürlükte olup sürekli güncellenmekte ve birçok ülkenin katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır (Tütengil, 1995). Korumaya ilişkin çalışmaların yanı sıra kültür mirasının korunarak kullanılmasına ilişkin uygulamalar da gün geçtikçe artmaktadır. Kültürel kaynaklar taklit edilemez ve nadir özelliklerinden dolayı rekabeti güçlendiren hatta avantaj sağlayan kaynaklardır.

Sonuç

Coğrafya, kültür ve turizm arasındaki ilişki oldukça güçlüdür ve bu ilişkinin ürünlerinden birini kültürel turizm oluşturmaktadır. Coğrafya turizme kaynak oluşturduğu kadar, turizmin alansal gelişimi ve etkilerini yönlendirmekte, mekânı etkilemektedir. Coğrafya, kültür ve turizm arasındaki ilişki birbirlerinden karşılıklı etkilenen ve diğer bilim dallarını da etkileyen bir güce ve öneme sahiptir. Herhangi bir doğal çevrede milliyetleri, ırkları, dilleri, dinleri, gelenek ve görenekleri farklı olan insanların oluşturduğu kültür ve sanat ürünlerinin ortaya çıkarılması, değerlendirilmesi, korunması coğrafya-kültür ve turizm arasındaki ilişkinin boyutu turizm coğrafyası yaklaşımları ile açıklanabilmektedir.

Bir yöreyi diğerlerinden farklı yapan ayrıcalıkların doğru olarak tanımlanmasının ve hangilerinden, ne şekilde yararlanılarak turizm amaçlı kullanılabileceğinin saptanmasında coğrafyaya önemli görevler düşmektedir. Coğrafyanın dikkate alınmadığı, turizmin canlandığı bölgelerde yerel coğrafi özelliklerin tümüyle göz ardı edildiği, başka coğrafyaların ürünlerinin pazarlamasına çalışıldığı, bu şekilde bölge doğasının ve kültürünün erozyona uğradığı, istenen sonucun alınmadığı görülmüştür.

Öte yandan uluslar arası kültürel turizmde rekabet üstünlüklerinin analizinde coğrafi verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Kültürel turizmde sorun oluşturan kültürel kaynak envanteri oluşturma, kültürel kaynak yönetimi, kültürel kaynakların değerlendirilmesindeki modelleme-model alanların saptanması çalışmalarında coğrafyaya (çevre bilimcilere) ve haritacılar sıkça başvurulmaktadır.

Dünyada en çok turist çeken ülkelere bakıldığında Akdeniz havzasında uygun iklime, yüzey şekillerine, kıyılara ve en önemlisi dünyaca ünlü kültürel, tarihsel değerlere, çeşitlilik gösteren mutfağa, renkli kültürel yaşama sahip ülkelerin ilk sıraları almasının rastlantısal olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kültürel turizm halklar ile ülkeler arasındaki ilişkileri geliştirmede etkin bir güce sahiptir. Bu gücün kullanımı ile turizmde rekabet yaratılması kolaylaşacaktır. Sözelimi turizmin, kıyı bölgelerine yaz mevsiminde

yoğunlaşmasını önleyecek, zamana-mekana yayılmasını sağlayacak turizm türlerinin başında kültürel turizm gelmektedir. Ancak kültürel turizmde amaç kısa sürede çok kazanmak değil uzun dönemde nasıl rekabet edilebileceği, kaynakların sürdürülebilir kullanımının nasıl sağlanacağına dayalı bölgesel ve ulusal düzeyde istikrarlı bir turizm politikası oluşturmaya katkı sağlanmaktadır. Bu katkıda coğrafyanın ve coğrafyacıların payının büyük olacağına şüphe yoktur.

Ulaşmak istenilen sonuçlardan biride coğrafyanın; kültür ve turizmi birleştiren bir güce sahip olduğunu ve turizm ile ilgili potansiyel belirleme ve planlama çalışmalarında hatta doğal ve kültürel çevrenin korunması çabalarında da etkin bir rol üstlendiğini hatırlatmaktır. Gelişmiş ülkelerde bunun yaygın örnekleri görülmektedir. Ayrıca bu araştırmada kültürel turizmin sadece müze ve ören yeri ziyaretleri ile sınırlandırılmadığına dikkat

çekmek istenilmiştir. Ülkemiz kültürel turizminin en önemli sorunu müze ve ören yerlerinin günübürlük ziyaretlere sahne olmasıdır. Özellikle ülkemiz; müze ve ören yerleri ile birlikte, Türk dönemi eserleri, el sanatları, müzik-dans türleri, yerel ekonomik ürünleri, mutfağı, özel gün kutlamaları, sivil mimari örnekleri ile eşsiz olanaklara sahiptir. Tüm dünya kültürün bu özelliklerini kullanırken ülkemizin bu duruma seyirci kalması beklenemez.

Uluslararası çalışmalarda sürdürülebilir turizm için her zaman coğrafyaya ve coğrafyacılar ihtiyacı duyulmaktadır. Çünkü herhangi bir yerde turistik çekim kaynağı olan iklim, bitki örtüsü, kıyılar, hidrografik özellikler, termal kaynaklar, gezi ve spor alanları, kültürel yapı, kültürel miras, turistik yatırımlar ve turizmin dağılışı, coğrafya, kültür ve turizmi bir araya getirmekte ve coğrafyacıları turizm alanında söz sahibi yapmaya yetmektedir.

REFERANSLAR

- Arı, Y., 2005. 'Amerikan Kültürel Coğrafyasında Peyzaj Kavramı', *Doğu Coğrafya Dergisi*, **13 (1)**, 311-340.
- Aydın, İ., 1990. *Açıklamalı turizm Terimler sözlüğü*, Aydın.
- Doğanay, H., 1993. *Coğrafyada Metodoloji*, Milli Eğitim Bak. Yay. Öğretmen Kitapları Dizisi, **187**, İstanbul.
- Doğaner, S., 2001. *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Doğaner, S., 2003. 'Miras turizminin coğrafi kaynakları ve korunması', *Coğrafi Çevre Koruma Turizm Sempozyumu (16-18 Nisan 2003) Bildiri kitabı*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay., 1-8, İzmir.
- Elibüyük M., 1997. 'Coğrafya'nın Önemi, Tanımı ve Sınıflandırılması', *Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Talip YÜCEL'e Armağan*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yıl XXXIII/1-2, 105-130, Ankara.
- Emekli, G., 2002. 'Son yılların parlayan yıldızı kültürel turizm ve İzmir' *First International Tourism Congress of Mediterranean Countries, 17-21 Nisan 2002*, ISBN: 975-7666-66-1, 196-206, Antalya.
- Emekli, G., 2003. 'Kültür mirasının kültürel turizm yaklaşımıyla değerlendirilmesi', *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu 16-18 Nisan 2003, Bildiriler kitabı*, E.Ü. Edebiyat Fak. Yay., 43-49, İzmir.
- Erinç, S., 1973. 'Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye'de Coğrafya, Elli Yılda Coğrafya', *Başbakanlık*

Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yay., 11-62, Ankara.

- Eser, Z., 2000. 'Türkiye'de Turizmin Çeşitlendirilmesi İnanç Turizminin Geliştirilmesi, Bakanlığı İlişkin Öneriler'. *1. Ulusal Türkiye Semp, (2-3 Kasım 2000)*, Türkiye Turizmini Araştırma Enstitüsü Yay., 421-438, İzmir.
- Fuchs, M., Gasser, R., Weiermair, K., 1998. 'Cultural tourism as a segment of growth: The role and importance of events and event management', *IV. Turkish-Austrian Management Seminar*, İstanbul.
- Garrod B.A.F., 2001. 'Haritage tourism: A Qestion of Definition', *Annals of Tourism Research*, **27**, **3**, 1049-1052, Great Britain.
- Gunn, C., 1993. *Tourism Planning*, Taylor& Françis Publish, New-Jersey.
- Güvenç, B., 1994. İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Harlan, H.B., 1985. 'İnsan Ekolojisi Olarak Coğrafya', (Çev. E. Tümertekin), *İ.Ü. Ed. Fak. Coğrafya Dergisi*, 153-172, İstanbul.
- Kara, H., 1996. 'Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinin Kuruluşunun 60. Yıldönümünde Coğrafya Eğitimi', *Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, AÜ DTCF Yay., Ankara.
- Kayan, İ., 2000. 'Türkiye Üniversitelerinde Coğrafya Eğitimi', *Ege Coğrafya Dergisi*, 11, 7-21, E.Ü. Edebiyat Fak. Yay., İzmir.
- Nuryanti, W., 1996. 'Haritage and Postmodern tourism', *Annals of Tourism Research*, **23**, (2), 249-260.
- Özçağlar, A., 2003. *Coğrafyaya Giriş-Sistemantik, Kavramlar Yöntemler*, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.
- Özgüç, N., 1998. *Turizm Coğrafyası: Özellikler ve Bölgeler*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Özgüç, N., Tümertekin, E., 2000. *Coğrafya (Geçmiş kavramlar, coğrafyacılara)*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Rıchards, G., 1996, *Cultural Tourism in Europe*, First printed U.K, Cab International.
- Schweitzer, C., 1999. 'Cultural tourism: The Hot Ticket to Cool Meetings', *Association Management*, **5**, (8), 1-8.
- Tunçel, H., 2001. 'Coğrafya Çalışmalarında Konu Seçimi', *Fırat Üniv. Sosyal Bil. Dergisi*, **11**, (1), 87-96, Fırat Üniv. Yay., Elazığ.
- Tümertekin, E., Özgüç, N., 1997, *Beşeri Coğrafyada İnsan Kültür Mekan*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Tütengil, A., 1995. 'Yapısal Kültür Varlıklarının Fayda-Değer Analizine Bağlı bir Yöntemle Değerlendirilmesi', *Basılmamış doktora tezi*, İ.T.Ü Fen Bilimleri Ens., İstanbul.
- Usta, Ö., 2001. *Turizm 1-2*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Yılmaz, Y., Çizel, B., 2000. 'Türk Turizminde Günü Kurtarmak Değil, Marka Yaratmak', *1. Ulusal Türkiye Semp, (2-3 Kasım 2000)*, Türkiye Turizmini Araştırma Enstitüsü Yay., 455-464. İzmir.